

[https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14\(2\)-8](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14(2)-8)

Кандидат педагогічних наук, доцент, **ВАСИЛЬ ОВЧАРУК**
Вінницький національний технічний університет
E-mail: vvovcharuk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8443-5460>

Кандидатка педагогічних наук, доцентка, **ІРИНА МАКСИМЧУК**
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
E-mail: 0963113686@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4361-3507>

Старший викладач, **ВІТАЛІЙ СІЛАЄВ**
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
E-mail: vitaliy.silayev.94@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2306-4004>

Старша викладачка, **ВІРА ОВЧАРУК**
Вінницький національний технічний університет
E-mail: ovcharukvira@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0648-7994>

Викладач, **АНДРІЙ РУДЕНКО**
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
E-mail: rudenkoa0708@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1162-1262>

СВІТОВІ ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ УНІВЕРСИТЕТІВ ДО ФІЗИЧНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ

АНОТАЦІЯ

Стаття здійснює огляд компаративістського та типологічного дискурсу практик студентського фізичного самовдосконалення у різних освітніх та поза освітніх регіональних системах, а також порівнює ці практики з прицілом на вдосконалення української національної системи фізичного самовдосконалення студентської молоді.

Мета статті – простежити тенденції, різноманіття підходів до компаративістської методології вивчення фізично-тілесного самовдосконалення та визначити специфіку, атрибуції, недоліки й переваги регіональних систем, їхні проблеми, традиції та інновації. Для цього автори послуговувалися компаративістськими та суміжними методами аналізу, з поміж яких основними стали порівняльно-типологічний, зіставно-порівняльний, соціо- та психокультурний аналіз, критичні рефлексії та SWOT-аналіз.

Компаративний підхід, який передбачає порівняння методик, що застосовуються в різних країнах, є потужним інструментом для підвищення якості освіти. Дослідження міжнародного досвіду дозволяють виявити найефективніші

практики, що сприяють фізичному розвитку, і адаптувати їх відповідно до особливостей місцевих умов.

Використання такого підходу дасть можливість не лише поліпшити фізичний розвиток студентів, але й зробити освітні програми більш гнучкими та адаптованими до потреб сучасного світу та сприятиме формуванню у студентів відповідального ставлення до власного здоров'я і активного способу життя. У результаті, студенти отримують можливість підвищити свій фізичний потенціал й оволодіти навичками, які сприяють їхньому всебічному розвитку і підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці.

У результаті дослідження здійснено системні узагальнення й репрезентативні таблоїдні описи способів та особливостей регіональних практик студентського фізичного самовдосконалення; визначено зміни компаративних тенденцій від соціології до освітньої практики; окреслено «сильні» та «слабкі» сторони різних фізкультурно-освітніх систем; визначено індивідуальний підхід, групові соціально-комунікаційні практики, фізичне самовдосконалення та технологічну інтеграцію підходів як провідні тенденції у царині фізичного самовдосконалення сучасної університетської молоді.

Ключові слова: соціологічна компаративістика, культурна педагогіка, регіональність і локальність, позаосвітні практики, мотивація до самовдосконалення, цінності, аксіологія, інтеграція підходів.

EXPERIENCE OF TRAINING UNIVERSITY STUDENTS FOR PHYSICAL SELF-IMPROVEMENT IN THE CONTEXT OF PEDAGOGICAL COMPARATIVISM: UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERIENCE

ABSTRACT

The article reviews the comparative and typological discourse of student physical self-improvement experience in various educational and non-educational regional systems. It also compares this experience with the aim of improving the Ukrainian national system of physical self-improvement of student youth.

The purpose of the article is to trace the trends and diversity of approaches to the comparative methodology of studying physical and bodily self-improvement and to determine the specifics, attributions, shortcomings and advantages of regional systems, their problems, traditions and innovations. For this, the authors used comparative and related methods of analysis, among which comparative-typological, comparative-comparative, socio- and psychocultural analysis, critical reflections and SWOT analysis.

The comparative approach, which involves comparing the methods used in different countries, is a powerful tool for improving the quality of education. Studies of international experience make it possible to identify the most effective practices that promote physical development and to adapt them according to the specifics of local conditions.

The use of such approach will provide an opportunity not only to improve students' physical development, but also to make educational programs more flexible and adapted to the needs of the modern world and will contribute to the formation of students' responsible attitude to their own health and an active lifestyle. As a result, students get the opportunity to increase their physical potential and master skills that contribute to their comprehensive development and increase competitiveness in the labor market.

The conducted research resulted in systematic generalizations and representative tabloid descriptions of methods and features of regional experience in student physical self-improvement; identification of changes in comparative trends from sociology to educational practice; delineation of the "strong" and "weak" sides of various physical education systems; and the recognition of an individual approach, group social and communication practices, physical self-improvement and technological integration of approaches as leading trends in the field of physical self-improvement of modern university youth.

Keywords: *sociological comparative studies, cultural pedagogy, regionality and locality, extracurricular practices, motivation for self-improvement, values, axiology, integration of approaches.*

ВСТУП

В Україні склалася багата педагогічно-компаративістська традиція вивчати освітні системи, підходи й методи в контексті порівняльно-історичного та порівняльно-типологічного аналізу (Василюк та ін., 2002; Порівняльна педагогіка, 2015). Натомість останнім часом спостерігаємо виразну тенденцію вивчати ці та інші освітньо-педагогічні категорії та феномени в глобальному, міжкультурному та рецептивному аспектах, результати чого мають реформувати вітчизняну освіту (Локшина, 2020; Сбруєва, 2021).

Вивчення сучасних міжнародних практик підготовки студентів до фізичного самовдосконалення в контексті педагогічної компаративістики стало актуальним принаймні з двох міркувань. Перше міркування – загальнометодологічне. Ще з середини ХХ століття порівняльна педагогіка набула виразного соціального вектору й трансформувалася в педагогічну компаративістику. Це зоріентувало фокус її досліджень з порівняльного теоретико-типологічного – до практичного педагогічно-комунікативного й експериментального. Науковці початку ХХІ століття пішли ще далі: освіту почали вивчати, порівнювати й проектувати як культурну практику, що визначає цивілізаційну еволюцію, про що авторитетно заявив В. Шуберт у книзі «Педагогіка як порівняльна культурологія» (Schubert, 2005). Вони дійшли до такої парадигми через різні модуси компаративного вивчення, яке показало, що декриптивно-типологічні компаративні дослідження освітніх систем виявляють схожість проблем та освітніх цілей, але не враховують глибинний культурний, ментальний та геополітичний контекст (Pachociński, 1998, s. 33).

Нарешті вивчення вітчизняної та міжнародної практики підготовки студентів університетів до фізичного самовдосконалення в контексті педагогічної компаративістики може посприяти вирішенню ширших проблем: зрозуміти культурні та соціальні особливості процесу фізичного самовиховання; допомогти в розбудові більш інклюзивного та чутливого до культурного різноманіття підходу, що враховує специфічні потреби гетерогенних груп студентів у різних країнах та регіонах (Demchenko et al., 2021).

Педагогічна компаративістика в царині фізичної культури та поза нею має багаті й різноманітні традиції. Якщо зарубіжні науковці схильні розглядати освітню та педагогічну компаративістику як міждисциплінарну галузь, не обрамлену конкретною наукою (це предмет культурології, соціології, психології, політології і навіть економіки (Van Dael, 1993)), то українські розвідки цінні тим, що тримаються в лоні педагогіки, і їхні досягнення можуть застосовуватися в університетській методиці фізичного виховання (Василюк та ін., 2002; Чепіль, 2014). Про ці відмінності ми

подискутуємо нижче, а мусимо визнати, що наразі практично відсутні в широкому методичному доступі дослідження, які порівнюють українські та/або міжнародні (національні, регіональні) практики фізичного самовдосконалення саме студентської молоді в сучасному інформатизованому світі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – зробити огляд компаративістських та освітньо-типологічних досліджень, що прямо або опосередковано торкаються цієї царини, а також порівняти найпоширеніші практики фізичного виховання молодого «цифрового» покоління, що може дати цінний теоретико-методичний матеріал для вітчизняної освітньої реформатики.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На тлі техноінформаційних стимулів більш або менш здоров'язберезувальної поведінки молоді фізичне самовдосконалення набуває особливого значення у розвитку сучасної молоді. Сучасні практики підготовки студентів до фізичного самовдосконалення увібрали в себе різноманітні традиції, методики та підходи, спрямовані на формування здорового способу життя, зміцнення фізичного стану та розвиток особистих якостей перевіреними та альтернативними методами (Литвин, 2014; Мозолев, 2014). Найбільшим ентропійним фактором у методиці є обов'язкові акценти на індивідуалізації тренувань, врахуванні особистих потреб, можливостей та життєвого стилю кожного студента. Паралельно у масовій та популярній фізичній культурі пропагуються різноманітні практики та підходи, що, з одного боку, дозволяє максимально ефективно вирішувати завдання з формування всебічно розвиненої особистості, а з іншого, – заважає систематизувати ці практики й вибудовувати далекоглядні й системні методики.

Практичне значення статті визначає її проєктно-реформаторську й взірцеву орієнтованість на тлі множинності проблем і практик фізичного самовдосконалення студентської молоді в університетах та поза ними. При попередньому огляді ми помітили: в українській методології фізичної культури як для підготовки майбутніх фахівців, так і для усієї освіти, з упровадженням Болонської системи з'явилися численні компаративні дослідження практик фізичного виховання та самовиховання молоді, скеровані на потреби в оптимізації вітчизняної системи освіти. Так, Р. Гах аналізував й порівнював досвід фізичного виховання молоді України та Польщі (Гах, 2012), а Д. Скальські та Б. Грінченко здійснили огляд концептуального багатоманіття підготовки вчителів фізичної культури в країнах Євросоюзу (Скальські, 2019; Грінченко, 2014). В цих працях фізичне самовдосконалення не розглядається окремо, а як частина загальної фізкультурної або фахової підготовки. Ближчими до нашого предмету дослідження є праці, акцентовані на індивідуалізації фізичного виховання та пошуку його персональних траєкторій з використанням досвіду інших країн (Алексеев, 2022).

Традицією в українській педагогіці стало досліджувати порівняльний аспект української фізкультурної освіти з аналогічною в інших країнах в окремих монотематичних дослідженнях, скерованих на пошук передового досвіду для реформатики (Турчин, 2002; Павлюк, 2012). Проте потреба в ширшому й системному огляді мультикультурних і різнометодичних практик самовдосконалення залишається актуальною для усіх країн. Вирішенню цього питання сприяє той факт, що компаративістські педагогічні пошуки наразі знову повертаються від соціологічних оглядів – «на службу» безпосередньо фізичному вдосконаленню молоді та методиці

фізичної культури ЗВО. Так, провідна українська компаративістка й методологиня О. Локшина зазначає: «Так, сьогодні знову «золотим» правилом для кожного компаративіста став розгляд освітнього феномену в історико-соціально-економіко-культурному контексті; посилено практичну зорієнтованість порівняльно-педагогічних розвідок через імператив надання рекомендацій розробникам освітньої політики для удосконалення національної освіти» (Локшина, 2014, с. 8–9).

Також наша стаття доповнює новітні дослідження, скеровані на зміну освітньої політики та менеджменту в контексті глобалізму та інформатизації, де ґрунтовні порівняльні рефлексії кінця першої чверті ХХІ століття можуть дати цінний матеріал як для збереження традицій, так і викорінення негативних тенденцій (Bray, 2003; Skalski, et al., 2020).

Використані нами методи дослідження охоплюють як власне педагогічно-компаративні (порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний, зіставно-порівняльний), так і альтернативні (порівняльно-критичний метод, SWOT-аналіз, психокультурний аналіз відмінностей і переваг національних моделей підготовки студентів до фізичного самовдосконалення).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Компаративістика фізичної культури досліджує порівняння актуальних аспектів фізичної культури та спорту в різних країнах, культурах, соціальних умовах тощо. Проте в інформаційну епоху спостерігається не тільки розширення предметного фокусу, а й «міждисциплінарних трансформацій функцій порівняльної педагогіки», які еволюційно детермінували нові парадигмальні феномени: дивергентність, конвергентність, коеволуційність та інші гібридні й між наукові методологічні вектори (Naydenova et al., 2018). Це сприяло залученню до педагогічної методології нейронаукових, інформаційно-технологічних, квантитативно-статистичних та інших інструментів.

Проте в цьому дискурсі серед корпусу праць найвідоміших науковців ми зупинимося на ключових, які репрезентують практично орієнтоване різноманіття підходів. Так, німецький дослідник Клаус Гайнеманн, автор відомої книги «Sportwissenschaft in Europa: Eine Einführung in den Internationalen Vergleich» («Спортнаука в Європі: Вступ до міжнародного порівняння») здійснив значний внесок у компаративістичні дослідження у практику фізичного виховання. Проте програмною є його ключова стаття «Sports clubs in Europe. A contribution to intercultural comparative sports sociology» (1999) («Спортивні клуби Європи. Внесок у міжкультурну порівняльну спортивну соціологію»), де автор порівнює позаосвітні аспекти фізичного самовдосконалення в контексті соціологічної парадигми педагогічної компаративістики, яка тоді домінувала в Європі.

Проблематичні обриси сучасного компаративного дослідження теорій і практик молодіжного фізичного самовдосконалення в передінформаційну епоху (до поширення Інтернету) були передбачені й закладені кілька десятиліть тому назад, коли школи й університети ще були основними центрами інтелектуального й фізичного розвитку. Науковці того часу теж порівнювали регіонально-типологічні моделі, але основними напрямками пошуку вважали самостійну («заочну», позаосвітню) фізичну діяльність, співвідношення аматорства й професіоналізму, проблеми доступу, медичні аспекти фізичного самовдосконалення, світоглядно-ціннісні перспективи, масово-групові практики, гендерні відмінності й обмеження (Bennett, 1983). Проте тоді ще не очікувалося, що інформаційно-технологічні та

маркетингово-індустріальні ресурси кардинально змінять підходи молоді до свого тіла та досконалості, а роль закладів освіти зменшиться й зміниться якісно.

Все ж на межі тисячоліть стало помітно, що клубна, локальна, субкультурна та інші неосвітні форми групових фізичних практик поступово витіснятимуть в молодіжній аксіології академічні (традиційні й класичні) університетські форми фізично-спортивної активності (Heinemann, 1999). Втім, наразі бачимо, що сучасні університети почали швидко й гнучко реагувати на таку зміну пріоритетів, переймаючи клубний, соціально-комунікативний спосіб організації занять без значної претензії на спортивну акмеологію й високі фізичні показники.

Найактуальнішим для нас і найближчим у часі є дослідження німецьких освітологів Роналда Наула та Клода Шойє «Дослідження фізичного виховання та шкільного спорту в Європі» (Naul & Scheuer, 2020). Хоча ця стаття стосується фізичного виховання й освіти у середній школі, все ж автори зробили цінні спостереження й відстежили особливості фізичного самовдосконалення молоді у XXI столітті. Детальність й зосередженість на багатоаспектуальності фізичного самовдосконалення молоді у цій системній статті настільки висока, що вважаємо за потрібне резюмувати її основні положення. Так, автори вказують, що в програмному забезпеченні фізичної культури країн Європи на межі 2020-х років спостерігається значне змішування концепцій на тлі критичного переосмислення соціально-педагогічної компаративістики. Тому варто виокремити шість основних напрямків і тенденцій:

1. *Освітньо-технологічні ресурси* наразі втрачають своє значення для молодіжного фізичного самовдосконалення, натомість поширюються «реакційні практики» психосоціального та тілесно орієнтованого характеру.

2. Оскільки *суб'єктивний досвід* фізичного самовдосконалення превалює, то це необхідно враховувати в змісті й процесі фізкультурної освіти, де соціальна взаємодія й комунікація перемагає потяг до спортивних досягнень чи фізичних показників.

3. *Національне і регіональне різноманіття* практик фізичного самовдосконалення стимулює до розробки гнучких та варіативних академічних програм

4. *Зниження рівня здорового способу життя* молоді (малорухливість, сидіння за гаджетами) ставлять перед фізкультурною освітою нові вимоги, оскільки вона – єдина обов'язкова «зовнішня сила», що змушує розвиватися.

5. Оскільки у Європі *скорочуються обов'язкові години та компоненти програм* із саморозвитку, то це ставить нові виклики перед загальною фізкультурною освітою.

6. *Освіта має взаємодіяти з іншими формами і пропозиціями* фізичного самовдосконалення (клубами, спортивними об'єднаннями, зацікавленими особами), щоб компенсувати брак власне педагогічного впливу на практики тілесного й фізичного самовдосконалення

Ці неоднозначні й часом тривожні результати компаративних досліджень практики молодіжного самовдосконалення призвели до того, що провідні науковці тепер шукають відповіді на концептуальні питання: *Що таке якісна фізкультурна освіта? Як реалізувати право дітей та молоді на фізичний саморозвиток? Які правові й освітні рамки інституційного стимулювання молоді бути розвинутою й здоровою?* Ці та інші метатеоретичні аспекти наразі вивчаються шляхом глобального компаративного підходу та ревізії численних модальностей і практик шляхом «всесвітніх опитувань та дискусій» (Pühse, 2005).

Широкомасштабні лонгitudні дослідження молодіжного фізичного самовдосконалення у дискурсі британських та американських науковців початку ХХІ століття все ще залишалися в лоні соціологічної компаративістики і не зосереджувалися тільки на інституційному вихованні. У фокусі таких досліджень перебувають регіони Центральної та Східної Європи, США та Тихоокеанської Азії. Так, А. Гаазе, А. Стептон та група колег провели перехресне опитування і виявили, що для західної молоді популяції характерне поширення бездіяльності й слабка персональна мотивація до фізичного самовдосконалення, а в країнах, що розвиваються, деструктивним фактором виступає низьке соціальне забезпечення та рівень валеологічно-гігієнічної обізнаності (Naase et al., 2004). Усе це є різнорегіональними причинами «фізичної бездіяльності молоді». Прикметно, що це дослідження (попри його багатоаспектуальність) торкалося фізичного самовдосконалення у вільний від навчання час. Аналогічні підходи спостерігаємо й у давніших дослідженнях практик персонального самовдосконалення молоді у Європі, де з допомогою стандартизованих протоколів (валідних для різних країн) науковці зібрали дані про рівень застосування понад 20 практик здоров'язбереження та фізичного самовдосконалення, де навчально-виховна діяльність була лише одним пунктом з-поміж ставлення до шкідливих звичок, цінностей та переконань, патернів щоденної поведінки, гендерних відмінностей тощо (Wardle & Steptoe, 1991). Релевантними для нашого предмету виявилися тільки ті пункти, які виявили системні прогалини в знаннях і надавали методичні рекомендації для програм первинної профілактики в медичній та педагогічній освіті. Втім, автори цього дослідження визнають: «Тісний зв'язок між переконаннями та поведінкою підкреслює важливість персональних когнітивних факторів, тоді як знання про здоров'я, здається, відіграють меншу роль» (Wardle & Steptoe, 1991, p. 935). Ці та інші дослідження показують: у західноєвропейській педагогічно- та соціологічно-компаративістській традиції університетським програмам фізичного саморозвитку, на жаль, відводиться непершорядна роль, а науковці дотримуються настанови: *«Фізичне самовдосконалення – предмет вільного вибору й волі студента, і його не можна змусити фізично самовдосконалюватися в закладі»*. Натомість, на їхню думку, варто впливати на соціальні моделі поведінки й буття молоді.

Обнадіює те, що пізніші порівняльні дослідження практик молодіжного самовдосконалення ставали ближчими до студентського університетського (кампусного) середовища. Особливо це стосується дослідників з Центральної та Східної Європи. Так, група науковців з університетів Загребу та Любляни з допомогою анкетування дослідили мотивацію студентів спортивних університетів до фізичної активності та самовдосконалення й станом на 2013 рік з'ясували: *«Латентна структура типів спортивних мотивів студентів складається з шести факторів: спортивні дії з товаришами (парні, групові), ступінь популярності, наявна фізична форма та здоров'я, соціальний статус, наявність спортивних заходів, участь у відпочинку через спортивну активність»* (Kondric et al., 2013, p. 10).

Отже, з просуванням нашого літературного огляду із заходу на схід Європи спостерігаємо більшу увагу до університетських практик фізичного самовдосконалення студентської молоді й спадання ролі й уваги до стихійних масових та персональних практик. У цьому світлі Україна має значну перевагу, оскільки її представники, методисти фізичної культури та спорту досі дотримуються принципів доцільної пропаганди й ціннісної мотивації в рамках змісту загальної фізкультурної та спеціальної фізкультурно-спортивної освіти. Це підтверджується різним ступенем

мотивації до фізичного самовдосконалення в рамках академічних програм університетів Словенії, Хорватії та Німеччини (Kondric et al., 2013). Все ж академічні практики й теорії мотивації й персонального самовизначення набувають більшої популярності, аніж практики безпосереднього групового залучення через обов'язкові компоненти змісту освіти.

Порівняння рівня позаакадемічної фізичної активності студентів університетів України та країн Вишеградської четвірки (Чехії, Польщі, Угорщини й Словаччини) не на користь України. Якщо українські студенти звикли, що їх стимулюють обов'язковими заняттями, то в інших вказаних країнах спостерігаємо значно вищий рівень регулювання вільного часу, самооцінки власної фізичної активності й практики фізичного самовдосконалення у вільний час (Bergier et al., 2018). Хоча, якщо брати загальний рівень фізичної активності в урочний та позаурочний час, то особливої різниці немає, а за індексом маси тіла (ІМТ) українські студенти мають значну перевагу перед західними однолітками, де спостерігається високий рівень ожиріння або дефіциту маси тіла. Також фізична самооцінка спостерігалася у представників усіх п'яти досліджуваних країн на високому рівні.

Отже, загальні порівняльні висновки щодо практик фізичного самовдосконалення неоднозначні: вони залежать від освітніх традицій східноєвропейського та західноєвропейського регіонів, від соціально-економічного рівня та рівня академічної свободи студентів. Крім того, найновіші дослідження останніх років доводять, що вирівняти цей диморфізм можна синергійним поєднанням природно орієнтованих академічних практик (занять, гуртків, клубів), формуванням позитивної мотивації («позитивні налаштування»), стимулюванням практик здорового способу життя студентів у кампусі, профілактикою шкідливої поведінки та заохоченням-психокорекцією конструктивних патернів поведінки (харчової, рухової, ментальної, режимної) (Rogowska et al., 2021). Ці напрацювання дають приклад неоціненного досвіду для української вищої освіти, яка має все більше зближувати навчальне й позанавчальне середовище і модули студентської поведінки безпосередньо в університеті та поза ним. При цьому долатиметься деструктивний стереотип студента, що він у закладі діє по-одному (згідно з академічним протоколом), а поза ним – по іншому.

Порівнюючи українські та світові практики підготовки студентської молоді до фізичного самовдосконалення, ми вже зазначали, що в університетах України наразі не тільки зберігається, а й примножується традиція прерогативи зовнішнього (програмного) регулювання студентської активності й діяльності зі здоров'язбереження та фізичного самовдосконалення (Шоробура, 2023; Мозолєв, 2022). При цьому основним внутрішнім ресурсом, який може регулюватися ззовні педагогічними засобами, залишається мотивація та ціннісна сфера. Проте ми фактично можемо виокремити й порівняти три методологічні напрями університетських практик студентського фізичного самовдосконалення в Україні:

1. Оснащення знаннями та методами. Цей компонент імплементується шляхом створення педагогічних умов для формування знань, розуміння механізмів, необхідності та формування на цій основі «власної системи сенсів і мотивів» (Атаманюк, 2022, с. 6). В основі знаннево-методичного компоненту практик самовдосконалення лежить системний і цілісний підхід, який поширюється й на наступні компоненти та методичні напрями (див. пункти нижче) і скерований на формування знань, переконань, принципів та умов фізичного самовдосконалення в освітньому процесі й поза ним.

2. *Формування мотиваційно-ціннісної сфери.* Ми вже писали, що цей аспект є наріжним в університетських практиках фізичного самовдосконалення українського студентства. Він орієнтований більше на самостійні і позаурочні практики, оскільки основна система регулярного фізичного навантаження є обов'язковим змістом освіти, і потреби переконувати студентів в такій участі немає. Ми вважаємо це недоліком, оскільки тут має місце адміністративно-планова мотивація (обов'язкове відвідування занять з фізичної культури). Загалом же науковці суголосні в конструктивній думці, що компетентності з розуміння, планування й організації самостійної систематичної фізичної активності й діяльності має найбільші перспективи (в тому числі й для фізичного самовдосконалення і самовиховання упродовж життя) (Мозолев, 2022, с. 33).

3. *Саморегуляція й самоконтроль.* Відносно інноваційною практикою стимулювання студентів (особливо педагогічних та фізкультурних ЗВО) є їх залучення до планування, самоконтролю й обліку процесу-результату фізичного самовдосконалення (Матвієнко, 2017, с. 13). Цей третій напрям педагогічної діяльності найбільше відповідає міжнародним освітнім стандартам, за якими студент є головним суб'єктом свого самовдосконалення й за підтримки викладачів дотримується власної освітньо-оздоровчої траєкторії із занесенням специфіки процесу, проміжних результатів та змін в особистий щоденник.

Очевидно, що ці методичні напрями університетських програмних практик фізичного самовдосконалення з різним успіхом утілюються комплексно, при чому останній пункт найбільш проблемний. Він успішно реалізується добре мотивованими студентами, для яких фізична досконалість є цінністю, компонентом дозвілля й життєвої філософії й поза освітнім процесом.

Треба відзначити й новітні практики, які тільки набувають популярності. Це варіативні і непрограмні оздоровчі практики, які використовують ЗВО як середовище для самоорганізації студентів на основі спортивних, фітнес-оздоровчих інтересів і поступово вводять клубне й контекстне навчання замість застарілих форм проведення занять (Шавель та ін., 2023). Ці тенденції є фактично першими кроками до деінституалізації й позаурочного характеру фізичного самовдосконалення студентської молоді, що є широко популярним в університетах Західної Європи та США.

Для порівняння українського й зарубіжного освітнього ландшафту, де реалізуються більш або менш організовані практики студентського фізичного самовдосконалення, наразі існують розлогі дослідження на стику педагогіки й соціології (ми вже зазначали, що педагогічна компаративістика за кордоном досі має виразний соціологічний акцент). Виходячи з цього, ми можемо зосередити порівняльний фокус не тільки на окремих країнах, а й на регіонах, що мають спільні тенденції, а також виокремити конструктивні й деструктивні тенденції, аби узагальнити, зіставити й провести аналіз сильних та слабких сторін за кожним типом практик самовдосконалення (SWOT-аналіз).

Так, цікавим є порівняння характеру програмного підходу до студентського фізичного й тілесного самовдосконалення України та США. Зокрема у США такі програми визначаються й затверджуються на рівні кафедр, а останнім часом викладачі надають пріоритет різноманітним фітнес-практикам, командним видам спорту та індивідуальним видам з урахуванням інтересів окремих студентів (Banville et al., 2021). Варто зазначити, що й в Україні ця тенденція набуває популярності, хоча участь членів кафедри у визначенні змістового наповнення навчального плану ще незначна.

Більш контрастними відносно української системи освіти і позаосвітніх практик видаються азійські та південноамериканські системи фізичного самовдосконалення. Їхня специфіка менше залежить від освітньої політики й більше – від соціальної. Цікавим у цьому вимірі видається традиція й проблематика такого самовдосконалення у країнах Латинської Америки та Карибського басейну, яка детально досліджена на прикладі 26 країн колективом науковців із Департаменту фізичного виховання, спорту й рекреації Прикордонного університету (Universidad de La Frontera) (Чилі) (Aguilar-Farias et al., 2018, p. 978). Ці науковці з тривогою відзначають: тільки 15 % молоді до 19 років є фізично активними, а системні практики фізичного самовдосконалення наштовхуються на дві ключові перешкоди:

1. Відсутність повноцінного доступу та соціальна нерівність (в тому числі економічна й гендерна).

2. Високий рівень консерватизму й надмірної традиційності в освітніх підходах та способах фізичного виховання.

Порівняння зацікавленості та участі студентів Бразилії, Колумбії, Чилі, Мексики та Венесуели з європейськими країнами (Данією, Нідерландами, Швецією) виявляє разючу відмінність. Латиноамериканці найбільш схильні до стихійних групових та індивідуальних фізичних практик, на які освіта майже не має впливу. Як вихід місцеві методисти пропонують обмін досвідом, міжкультурну комунікацію та адаптацію цих дискурсів до місцевих особливостей (Aguilar-Farias et al., 2018). Натомість бачимо, що Україна за понад 30 років незалежності зуміла швидкими темпами засвоїти більшість передових європейських підходів, окрім деяких традиціоналістських позицій, які ми наведемо нижче.

Для увиразнення порівняльних контрастів наведемо приклад Південної Кореї, яка змогла на перетині традицій східної й західної культури поєднати у студентських практиках самовдосконалення освітні й позаосвітні комплексні підходи. В місцевих університетах та спортивних клубах молодь займається бойовими мистецтвами (тхеквондо та хапкідо), які не лише зміцнюють тіло, але й виховують дисципліну та самоконтроль. Це доповнюється «західною модою» на відвідування фітнес-залів та спортивних клубів. Прикметно, що особливої актуальності проблема фізичного та ментального самовдосконалення молоді в цьому регіоні набула після пандемії COVID-19, коли для управління психічним та фізичним здоров'ям педагоги, соціологи й медики посилили впровадження дистанційних практик медитації, йоги й доволіної фізичної активності (Yoo et al., 2021).

Аналіз практик фізичної та спортивної активності у країнах, які традиційно перебувають в «діалозі», на «перетині» культур або змаганні автентичного та запозиченого, дає цікавий матеріал для роздумів. Так, нещодавні дослідження мотивації й цілепокладання турецьких спортсменів показали, що турецька молодь надає перевагу заняттям в закритих приміщеннях, тоді як далі, на Захід Європи, студенти є «відкритими до простору». Окрім того, турецька молодь часто виявляла демонстративно-нарцистичну мотивацію (уникнення невдач, демонстрація сили, досягнення успіху), натомість представники Західної Європи проявляють у практиках фізичного самовдосконалення прагматично-егоїстичні мотиви (Seylan et al., 2022). У свою чергу, на нашу думку, українська молодь виявляє проміжний тип, який містить психосоціальні ознаки індивідуалізму й помірні нарцистичні маркери («для себе і для людей»).

Задля більш компактного подання результатів компаративно-типологічного аналізу нижче у вигляді резюмівальних таблиць ми наведемо найсимптоматичніші культурно-регіональні й освітні атрибуції практик студентського самовдосконалення за ключовими країнами, акцентуючись на основних перевагах та недоліках (табл. 1).

Таблиця 1

**Переваги й слабкі сторони практик
фізичного самовдосконалення молоді за країнами**

Країна	Переваги практики	Слабкі сторони практик
США	Різноманітність програм сприяє персональному й довготривалому залученню. Традиційно акмеологічна мотивація заохочує студентів постійно прагнути до вдосконалення. Надрозвинена інфраструктура дозволяє завжди і в будь-який спосіб мати доступ до засобів самовдосконалення	Неузгодженість між школами та відмінність в якості програм фізичного виховання в різних штатах. Надмірний акцент на конкуренції, яка з мотивації часом переростає в психологічну перешкоду (особливо у студентів з невисокими фізичними кондиціями)
Японія	Культурна інтеграція фізичного самовдосконалення: традиційні види спорту та вправи є невід'ємною частиною системи освіти. Цілісний підхід сприяє не тільки фізичному саморозвитку, а й розумовій дисципліні та духовному становленню	Жорсткість навчальних програм часто залишає студентам мало місця для вивчення видів діяльності на основі їхніх особистих інтересів. Високі очікування від викладачів. Можуть призводити до стресу та виснаження серед студентів, які більшість часу проводять в цифровому середовищі
Німеччина	Традиції структурованого й систематичного самовдосконалення допомагають розвивати витривалість, силу та координацію. Широка доступність аматорських спортивних клубів дозволяє студентам самовдосконалюватися в позаурочний час і продовжувати ці практики протягом усього життя	Надмірна схильність до ігрових форм фізичної активності й обмеження можливості для студентів, які зацікавлені у заняттях легкою атлетикою на вищому рівні. Масовий і мало контрольований викладачами характер фізичного самовдосконалення студентів, що знижує контроль і доцільність практик

Проте як в університетах вищезгаданих країн, так і в Україні, вимальовуються три спільні прогресивні тенденції, які більше або менше взаємодоповнюють одна одну в кожному національному освітньому просторі. Перша – зростання індивідуального підходу як параметру, який враховується програмно. Фізичні можливості та інтереси кожного студента тепер мають вплив як на планування загальної підготовки, так і створення індивідуальних програм навчання й самовдосконалення. Такий підхід дозволяє студентам досягати найкращих результатів і підтримувати високий рівень мотивації.

Друга тенденція – соціально-комунікативна. Оскільки фізична культура й спорт визнані не тільки способами діяльності, а й формами комунікації, то групові

тренування та змагання відіграють вирішальну роль у фізичному вихованні й задоволенні потреб в соціальній взаємодії. Вони розвивають командний дух, покращують соціальні навички та стимулюють здорову конкуренцію й прагнення до самовдосконалення.

Третньою і найбільш інноваційною тенденцією є інтеграція технологій. Сучасні технології надають нові можливості для фізичного самовдосконалення. Застосунки для фітнесу, розумні годинники та інші гаджети допомагають студентам та викладачам технологізувати процес самовдосконалення, ставити цілі та контролювати прогрес. Віртуальні тренування та онлайн-заняття також стають популярними, що дозволяє студентам займатися в зручний час і в зручному місці.

Якщо використати проведений компаративний та рефлексивний дискурс, а також досвід авторів статті з фізичного виховання української студентської молоді, то можна вдатися до визначення «сильних і слабких сторін» української університетської моделі самовдосконалення студентів. Так, з поширенням неформальної та дистанційної освіти при компаративних дослідженнях педагогічних практик та підходів став широко застосовуватися SWOT-аналіз, який дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози кожної системи для визначення їх конкурентних переваг та недоліків (Yelken et al., 2012). Нижче, у табл. 2 пропонуємо такий аналіз за основними методичними атрибутами.

Таблиця 2

**SWOT-аналіз систем фізичного самовдосконалення студентів
в університетах України**

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Достатній контроль й фасилітація з боку викладачів університетів. Конструктивне поєднання традиційних практик з інноваційними. Важливість освітніх інституцій як осередків фізичного самовдосконалення	Використання академічного тиску та примусу для мотивації. Надмірна стандартизація змісту фізкультурної освіти (нормативи, обов'язкові дисципліни)
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Висока сенситивність до інноваційних та запозичених методик. Швидкий темп освітніх реформ, які тривають наразі	Низька можливість інвестицій та розбудови інфраструктури під час військово-політичної кризи. Міграція населення, дистанційне навчання, зміна суспільних пріоритетів

Як бачимо, типова сучасна система вітчизняної університетської практики, скерованої на фізичне самовдосконалення студентів наразі хоч і має недоліки, перебуває в реформаційному процесі й конструктивному засвоєнні передового досвіду, що здійснюється, в силу соціально-історичних перипетій, в деприваційному, але швидкому темпі.

Результатом статті стало не тільки порівняння й аналіз теоретичних дискурсів, а й розгорнута палітра нюансів, проблем та переваг фізичного самовдосконалення студентів в університетах різних країн. Для наочності й простоти репрезентації ми можемо використати досвід вивчення вітчизняної та міжнародної практики підготовки студентів університетів до фізичного самовдосконалення в контексті

педагогічної компаративістики й подати ключові відмінності такої підготовки в узагальнювальній таблиці 3.

Таблиця 3

**Специфіка підготовки студентів до фізичного самовдосконалення
в університетах різних країн**

Країна	Методично-організаційна специфіка	Пояснення суті
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
США	Індивідуальний вибір активностей. Підтримка здорового способу життя. Доступ до сучасних спортивних комплексів	Студенти можуть обирати різні види фізичної активності, від баскетболу до йоги. Університети надають інформацію та ресурси для здорового харчування та управління стресом. Добре оснащені тренажерні зали, басейни, стадіони
Велика Британія	Спортивні клуби та товариства (клубна освіта). Імплементція фітнес-програм. Інтеграція фізичної активності в навчальну програму	Широкий вибір спортивних клубів та секцій для занять як аматорським, так і професійним спортом. Різноманітні фітнес-програми, від кардіо до силових тренувань. Заняття з фізичної культури є обов'язковими для студентів
Німеччина	Університетські спортивні клуби. Регулярні змагання. Акцент на здоров'я та благополуччя	Багато університетів мають власні спортивні клуби та секції. Організуються змагання між університетами, що стимулює студентів до активної участі. Реалізація програм, що поєднують фізичну активність з оздоровчими заходами
Японія	Традиційні бойові мистецтва. Колективні вправи. Здоровий спосіб життя в широкому розумінні	Включення в програму таких бойових мистецтв, як дзюдо та карате. Популярні колективні вправи, які проводяться регулярно. Акцент на здоровому харчуванні та загальному благополуччі
Австралія	Активний відпочинок на природі. Комплексні програми фітнесу. Підтримка ментального здоров'я	Заохочення до активного відпочинку, включаючи серфінг, плавання, піші прогулянки. Програми, що поєднують кардіо, силові тренування, йогу. Включення практик, що сприяють ментальному здоров'ю (медитація)
Південна Корея	Інтенсивні тренування Традиційні спортивні практики. Використання технологій	Суворий графік тренувань та велика увага до фізичної підготовки. Використання таких традиційних методів, як тхеквондо. Використання сучасних технологій для моніторингу фізичної підготовки

Продовження таблиці 3

1	2	3
Канада	Різноманітність видів спорту. Інклюзивні програми. Індивідуальні тренувальні плани	Великий вибір спортивних активностей, включаючи зимові види спорту. Програми, що підтримують участь студентів з різними фізичними можливостями. Розробка персоналізованих тренувальних планів для кожного студента
Фінляндія	Підхід до всебічного розвитку. Акцент на природних видах спорту. Збалансоване харчування	Програми, що поєднують фізичну активність з інтелектуальним розвитком. Включення в програму таких активностей, як лижі та плавання в озерах. Підтримка здорового харчування через університетські кафетерії
Україна	Інтеграція фізичного виховання в навчальний процес. Розвиток спортивної інфраструктури. Психолого-педагогічна підтримка та стимулювання мотивації	В більшості університетів фізичне виховання є обов'язковим предметом, а програми поєднують спортивні ігри з оздоровчими практиками – фітнесом, оздоровчою гімнастикою. Уряд активно інвестує у розвиток спортивної інфраструктури, як в освітніх закладах, так і для масового використання. Значна увага приділяється психологічній підтримці студентів, допомозі у формуванні мотивації до здорового способу життя і фізичного самовдосконалення, в тому числі й на персональному рівні

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Як бачимо, система фізичного самовдосконалення студентів у кожній країні має свої сильні та слабкі сторони. Так, практики фізично-тілесного самовдосконалення США виграють від різноманітності та ресурсів, але стикаються з надмірною послідовністю, масовістю та акцентом на конкуренції. Японська методика фізичного виховання вирізняється культурною інтеграцією та цілісним розвитком, але пропонує жорсткі та негнучкі модули, що можуть бути стресовими для «цифрової» молоді. Те ж саме стосується Європейського регіону: наприклад, Німеччина пропонує систематичне навчання й фітнес, але мало зосереджується на змагальних видах спорту та має мінливий доступ та освітній ландшафт. Проте у фокусі місцевих дослідників та практичних користувачів цих систем помітно, що актуальні практики достатньо сприяють всебічному фізичному розвитку студентів, формуванню здорового способу життя і забезпеченню їхньої готовності до професійної діяльності з урахуванням фізичного та психологічного благополуччя. При цьому вони демонструють різноманітність підходів до фізичного самовдосконалення, які відображають унікальні культурні та освітні традиції кожної країни.

Проведений SWOT-аналіз лаконічно, але репрезентативно демонструє українську специфіку предмету дослідження. При цьому загальний висновок з цього

питання: українські практики підготовки студентів до фізичного самовдосконалення більш традиційні і менш гнучкі у порівнянні із закордонними. Важливо відзначити, що багато аспектів фізичного виховання в Україні потребують модернізації та адаптації до сучасних потреб і інтересів молоді, що можна досягти через інвестиції у спортивну інфраструктуру, підготовку кваліфікованих фахівців, запозичення регіонального досвіду й упровадження інноваційних методик. Проте українська методика й реформатика фізичного самовдосконалення молоді в рамках освітніх інституцій (університетів) перебуває в актуальному світовому «фарватері», де синергічно поєднуються індивідуальний підхід, групове фізичне самовдосконалення та інтеграція підходів та технологій у фізкультурну та спортивну діяльність студентів та викладачів.

Перспективою подальших досліджень є пошук теоретичних та соціологічних матеріалів, в яких висвітлюється проблема дефініції «фізичного самовдосконалення студентської молоді» на тлі того, що в різних регіонах та освітньо-соціальних парадигмах існують невідповідності, застарілі підходи та семантична невизначеність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев, О. (2022). Зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до диференціації та індивідуалізації фізичного виховання учнів. *Молодь і ринок*, 3, 201. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260010>
2. Атаманюк, С. (2022). Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання інноваційних видів рухової активності: методологічна основа. *Освіта. Інноватика. Практика*, 10(3), 6–15. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i3-001>
3. Василюк, А. Корсак, К., & Яковець, Н. (2002). *Нариси з порівняльної педагогіки*. Ніжин Ред.- видав. відділ НДПУ.
4. Гах. Р. В. (2012). *Система фізичного виховання молоді в українських і польських загальноосвітніх школах (друга половина XIX – початок XX ст.)*. [Дисертація канд. пед. наук: 13.00.01]. Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль. 200 с.
5. Гринченко, І. Б. (2014). Професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання. Досвід європейських країн. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 42, 39–50. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_7.
6. Литвин, М. П. (2014). Вплив народної фізичної культури на підвищення мотивації самовдосконалення фізичних якостей студентів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 9 (50), 87–90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_/2015_11_26
7. Локшина, О. І. (2014). Професіоналізація порівняльної педагогіки в Україні: здобутки і виклики у вимірі педагогічної компаративістики у зарубіжжі. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2, 5-12. https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_styidii/2014/2014_6/1.pdf
8. Локшина, О. І. (2020) Comparative education as a science: basic characteristics. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів*. Матеріали тез доп. ІХ міжнар. наук.-методол. Інтернет-семінару (14 трав. 2020 р.). Хмельницький національний ун-т, м. Київ, м. Хмельницький, 18–21. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721233>

9. Матвієнко, М. І. (2017). *Формування умінь та навичок до самостійних занять фізичними вправами студентів педагогічних університетів* [Дисертація на здобуття ступеня кандидата наук. 13.00.02 - Теорія і методика навчання]. Київ.
10. Мозолєв, О. М. (2022). *Організація фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей*. Хмельницький, Видавець ФОП Цюпак А. А.
11. Мозолєв, О. М. (2014). Теоретичний аналіз проблеми формування потреби до фізичного самовдосконалення. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна, 1*, 94–98.
12. Павлюк, В. І. (2012). *Підготовка майбутніх учителів у системі багаторівневої педагогічної освіти в Канаді*. [Дис.... канд. пед. наук: 13.00.04]. Умань, 294 с.
13. Порівняльна педагогіка. Методологічні орієнтири українських компаративістів (2015). Київ. Педагогічна думка.
14. Сбруєва, А. А. (2021). *Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти*. Суми. СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
15. Скальські, Д. (2019). *Концепції фізкультурної освіти у країнах Європейського Союзу*. [Дисер. на здобуття доктора педагогічних наук]. Умань.
16. Турчин, А. І. (2002). *Сучасні підходи до підготовки вчителів професійної школи у Німеччині*. [Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук]. Київ.
17. Чепіль, М. М. (2014). *Порівняльна педагогіка: навч. посіб.* Київ. Академвидав.
18. Шавель, Х. Є., Бойко, Ю. С., & Соколенко, Л. С. (2023). Інноваційні моделі підготовки здобувачів вищої освіти в галузі фізичного виховання та спорту. *Академічні візії, 17*. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7724404>
19. Шоробура, І. М. (2023). Фізичне самовдосконалення студентів педагогічних спеціальностей в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту*. Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф., 242–245 (Хмельницький, 21-22 березня 2023 р.). Хмельницьки. ХГПА.
20. Aguilar-Farias, N., Martino-Fuentealba, P., Carcamo-Oyarzun, J., Cortinez-O’Ryan, A., Cristi-Montero, C., Von Oetinger, A., & Sadarangani, K. P. (2018). A regional vision of physical activity, sedentary behaviour and physical education in adolescents from Latin America and the Caribbean: results from 26 countries. *International journal of epidemiology, 47*(3), 976–986. <https://doi.org/10.1093/ije/dyy033>.
21. Banville, D., Marttinen, R., Kulinna, P. H., & Ferry, M. (2021). Curriculum decisions made by secondary physical education teachers and comparison with students’ preferences. *Curriculum Studies in Health and Physical Education, 12*(3), 199–216. <https://doi.org/10.1080/25742981.2021.1893124>
22. Bennett, V. L. (1983). *Comparative physical education and sport*. Lea & Febiger, 600 Washington Square, Philadelphia, PA 19106.
23. Bergier, J., Tsos, A., Popovych, D., Bergier, B., Niżnikowska, E., Ács, P., et al. (2018). Level of and factors determining physical activity in students in Ukraine and the Visegrad countries. *International journal of environmental research and public health, 15*(8), 1738. <https://doi.org/10.3390/ijerph15081738>
24. Bray, M. (2003). Comparative Education in the Era of Globalisation: Evolution, Missions and Roles. *Policy Futures in Education, Vol. 1, No. 2.*, 209–224.
25. Ceylan, L., Bilen, E., Eliöz, M., & Küçük, H. (2022). Comparison of Motivation Levels of Outdoor and Indoor Athletes Studying Physical Education and Sports Training. *Journal of Educational Issues, 8*(1), 629–642. doi:10.5296/jei.v8i1.19860

26. Demchenko, I., Maksymchuk, B., Bilan, V., Maksymchuk, I., & Kalynovska, I. (2021). Training Future Physical Education Teachers for Professional Activities under the Conditions of Inclusive Education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 191–213. <https://doi.org/10.18662/brain/12.3/227>
27. Haase, A., Steptoe, A., Sallis, J. F., & Wardle, J. (2004). Leisure-time physical activity in university students from 23 countries: associations with health beliefs, risk awareness, and national economic development. *Preventive medicine*, 39(1), 182–190. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2004.01.028>
28. Heinemann, K. (1999). *Sport Clubs in Various European Countries*. Schattauer Verlag.
29. Kondric, M., Sindik, J., Furjan-Mandic, G., & Schiefler, B. (2013). Participation motivation and student's physical activity among sport students in three countries. *Journal of sports science & medicine*, 12(1), 10–18.
30. Naul, R., & Scheuer, C. (2020). Comparative analysis of physical education and school sport development and research in Europe. *Research on physical education and school sport in Europe*, 520–544.
31. Naydenova, N., Tagunova, I., & Sukhin, I. (2018). Interdisciplinary transforming of the functions of pedagogical comparativistics. *SHS Web of Conferences*, Vol. 55, 03024. EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185503024>
32. Pachociński, R. (1998). *Zarys pedagogiki porównawczej*. Warszawa. IBE.
33. Pühse, U. (2005). *International comparison of physical education: Concepts, problems, prospects*. Meyer & Meyer Verlag.
34. Rogowska, A. M., Pavlova, I., Kuśnierz, C., Kwaśnicka, A., Koszyk, S., & Hejno, M. (2021). Comparison of healthy behavior in Ukrainian and Polish students of physical education. *Physical Activity Review*, 2(9), 56–65. DOI: 10.16926/par.2021.09.21
35. Schubert, V. (2005). Pädagogik als vergleichende Kulturwissenschaft. In: *Pädagogik als vergleichende Kulturwissenschaft*. Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-322-83390-7_3
36. Skalski, D., Kowalski, D., & Tuz, M. (2020). Порівняльний аналіз прикладів реалізації державної політики у сфері фізичної культури та охорони здоров'я. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 21, 39–49. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20784643.21.2020.04>
37. Van Dael, H. (1993). *L'Education compare*. Paris PUF. Coll. "Que Sai-je?"
38. Wardle, J. & Steptoe, A. (1991). The European Health and Behaviour Survey: rationale, methods and initial results from the United Kingdom. *Social Science & Medicine*, 33(8), 925–936. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(91\)90263-C](https://doi.org/10.1016/0277-9536(91)90263-C)
39. Yelken, T. Y., Kılıç, F., & Ozdemir, C. (2012). The Strategic Planning (SWOT) analysis outcomes and suggestions according to the students and the lecturers within the distance education system. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 13(2), 267–276. <https://www.learntechlib.org/p/55330/>
40. Yoo, J. I., Han, J. K., Youn, H. S., & Jung, J. H. (2021). Comparison of health awareness in South Korean middle school students according to type of online physical education classes during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(15), 7937. <https://doi.org/10.3390/ijerph18157937>